

Metaphorical Conceptualization of HIV/AIDS: A Cognitive Approach

Raheleh Gandomkar*

Corresponding author, Department of Linguistics, Faculty of Persian Literature and Foreign Languages, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran; r.gandomkar@atu.ac.ir

Omid Pahlevanneshan

Department of Linguistics, Faculty of Persian Literature and Foreign Languages, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran; omid_pahlevanneshan@atu.ac.ir

Abstract

Within the framework of Conceptual Metaphor Theory, metaphor is considered not merely a rhetorical device but a fundamental mechanism in human thought and perception, through which abstract concepts, including illness, become comprehensible via more concrete domains. HIV/AIDS, as a complex and multilayered phenomenon with biological and socio-cultural dimensions, is an abstract concept whose public understanding is significantly influenced by metaphorical language. This study, employing a cognitive semantics approach within cognitive linguistics, analyzes conceptual metaphors related to HIV/AIDS in Persian-language media discourse. The data comprise 2700 metaphorical expressions extracted from Jame Jam and Hamshahri newspapers (2006–2023). Qualitative data analysis was conducted using Lakoff and Johnson's (1980) Conceptual Metaphor Theory, Kövecses's (2005) views on metaphor in culture, universals, and variations, and Sontag's (1989) critical approach to illness-related metaphors like those for cancer and AIDS. Findings indicate that this illness is primarily conceptualized through ontological metaphors, which constitute the highest frequency (74%, 1987 instances) among the three types of conceptual metaphors based on their cognitive function: ontological, structural, and orientational. Additionally, six macro-metaphors with source domains "Human," "Object," "Property," "Force," "Phenomenon," and "Mythical Creature" were identified, among which the macro-metaphor "Phenomenon" holds the highest frequency (45.93%, 1240 instances). Persian-language media have often presented threatening images of HIV/AIDS, playing a significant role in reproducing negative stereotypes and contributing to stigma and discrimination. Reviewing the metaphorical language used in the media can be effective in reducing social stigma, enhancing public awareness, and providing a more realistic portrayal.

Keywords: Conceptual Metaphor theory, HIV/AIDS, ontological metaphor, stigma, discrimination, cognitive semantics

Received: 2026-05-10 ■ Revised: 2026-08-08 ■ Accepted: 2026-08-18

Gandomkar, R., & Pahlevanneshan, O. (2026). Metaphorical conceptualization of HIV/AIDS: A cognitive approach. *Language Science Studies*, 13(23), 204-226. <https://doi.org/10.22054/ls.2025.85835.1714>

DOI: [10.22054/ls.2025.85835.1714](https://doi.org/10.22054/ls.2025.85835.1714) ■ <https://ls.atu.ac.ir>

Publisher: Allameh Tabataba'i University ■ ISSN: 2423-7728 ■ e-ISSN: 2538-2551

Language Science Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

1. Introduction

Human Immunodeficiency Virus (HIV) and Acquired Immunodeficiency Syndrome (HIV/AIDS) have long been recognized not only as major public health concerns but also as complex social and cultural phenomena. Beyond their biomedical dimensions, HIV/AIDS has been persistently associated with fear, stigma, discrimination, and moral judgment, making public perceptions of the disease as influential as its medical characteristics. These perceptions are largely shaped through language, particularly through metaphorical expressions that structure how individuals conceptualize illness and those who live with it. Since mass media constitutes one of the primary sources through which societies acquire knowledge about diseases, the linguistic framing adopted by news organizations plays a crucial role in constructing public understanding and influencing attitudes toward HIV/AIDS.

According to Conceptual Metaphor Theory (CMT), proposed by Lakoff and Johnson (1980), metaphor is not merely a rhetorical ornament but a fundamental cognitive mechanism through which abstract concepts are understood in terms of more concrete and embodied experiences. Consequently, the metaphors employed in media discourse do not simply describe HIV/AIDS; they actively shape the conceptual frameworks through which the disease is interpreted. Different source domains foreground different aspects of illness while simultaneously backgrounding others, thereby influencing emotional responses, public policies, and social behavior toward people living with HIV.

To address this gap, the present study investigates the conceptual metaphors underlying the representation of HIV/AIDS in two major Persian newspapers, Hamshahri Online and Jam-e Jam Online, published between 2006 and 2023. Drawing upon Conceptual Metaphor Theory and subsequent developments in cognitive linguistics, the study aims to identify the dominant metaphorical mappings employed in media discourse and to examine how these mappings contribute to the construction of social perceptions, stigma, and cultural understandings of HIV/AIDS.

Accordingly, the study seeks to answer the following research questions:

1. What are the most frequent conceptual metaphors used in the conceptualization of HIV/AIDS in Persian media discourse?
2. Based on the classification of the conceptual mappings, which megametaphor(s) best reflect the contemporary Persian-speaking community's perception of HIV/AIDS?

2. Literature Review

Previous studies have consistently demonstrated that metaphorical framing affects both the lived experience of illness and broader public discourse. Research has examined metaphor use in healthcare communication, patients' narratives, and media representations of infectious diseases

such as SARS and COVID-19. Within HIV/AIDS discourse, military metaphors, contamination metaphors, and moralizing narratives have repeatedly been shown to reinforce fear and social stigma. Although several Persian-language studies have explored metaphorical conceptualizations of diseases such as COVID-19, comprehensive investigations focusing specifically on HIV/AIDS in Persian media discourse remain limited. This gap highlights the need for a systematic analysis of the conceptual metaphors through which HIV/AIDS is represented in contemporary Persian news media.

3. Methodology

This study adopted a qualitative content analysis approach to examine the conceptual metaphors used in the representation of HIV/AIDS in Persian media discourse. The corpus consisted of news reports, interviews, analytical articles, and feature stories published in Hamshahri Online and Jam-e Jam Online between 2006 and 2023. To ensure a balanced representation of media discourse over the eighteen-year period, data were systematically sampled from each year, with particular attention given to reports published around World AIDS Day due to their thematic relevance and increased media coverage. News items containing the keywords HIV and AIDS were manually retrieved. Their full texts were subsequently screened, and metaphorical linguistic expressions were identified and analyzed within the framework of Conceptual Metaphor Theory. The identification and classification of conceptual mappings were further informed by Kövecses' *Metaphor in Culture: Universality and Variation* (2005), Sontag's critical perspective on illness metaphors, and subsequent developments in metaphor and health communication research. The final corpus comprised approximately 2,700 metaphorical linguistic expressions, from which conceptual mappings and their corresponding source domains were systematically identified and categorized. The categorized conceptual mappings were further classified into higher-order megametaphors representing broader conceptual patterns in the corpus.

4. Results

The analysis revealed a highly structured metaphorical system underlying the conceptualization of HIV/AIDS in Persian media discourse. A total of 33 conceptual mappings were identified, categorized, and subsequently classified into higher-order megametaphors. The findings are presented under three major analytical categories: dominant source domains, stigma-reinforcing metaphors, and culturally grounded metaphors. Ontological metaphors emerged as the most frequent category, accounting for nearly three-quarters of all identified metaphorical expressions, indicating a strong tendency to conceptualize HIV/AIDS as a concrete and autonomous entity rather than an abstract medical condition. Among the dominant source domains, evil force, enemy, and contamination occurred most frequently, portraying the disease as a hostile,

threatening, and morally charged phenomenon. Among these, military metaphors, particularly those portraying HIV/AIDS as an enemy to be fought, constituted one of the most productive conceptual patterns throughout the corpus.

Further analysis demonstrated that the identified conceptual mappings could be grouped into six megametaphors of Phenomenon, Human, Force, Object, Attribute, and Mythical Creature with Phenomenon and Human emerging as the most prominent megametaphors. Beyond their cognitive function, many of these metaphors also perpetuated social stigma by associating HIV/AIDS with danger, impurity, punishment, foreignness, and moral deviance. In addition, several culturally embedded metaphors reflected religious and sociocultural beliefs specific to the Iranian context, illustrating how local cultural models interact with universal conceptual mechanisms in shaping public perceptions of HIV/AIDS.

5. Discussion

The findings demonstrate that HIV/AIDS is conceptualized in Persian media through a coherent and systematically organized metaphorical structure rather than through isolated figurative expressions. The predominance of ontological metaphors suggests that abstract medical realities are largely understood by transforming them into concrete entities that can be perceived, evaluated, and socially negotiated. Among the identified conceptualizations, metaphors based on war, hostile forces, contamination, and moral judgment occupy a particularly central position, indicating that media discourse continues to frame HIV/AIDS primarily as a threatening and socially undesirable phenomenon.

These findings are broadly consistent with previous studies reporting the prevalence of military and stigmatizing metaphors in health communication. However, the present study extends earlier research by demonstrating that these conceptualizations are organized within broader megametaphorical structures rather than functioning as isolated metaphorical patterns. Furthermore, the identification of culturally specific metaphors associated with religious beliefs and local sociocultural values illustrates the interaction between universal cognitive mechanisms and culture-dependent conceptual systems. This supports the central assumption of Conceptual Metaphor Theory that although many conceptual metaphors arise from shared embodied experiences, their linguistic realization and social significance remain strongly influenced by cultural context.

6. Conclusion

The findings also have practical implications. Since media discourse plays a significant role in influencing public perception, greater attention should be paid to the selection of metaphorical frames in health communication. Replacing highly confrontational metaphors, particularly military metaphors, with more supportive and experience-oriented alternatives, such as journey

metaphors, may encourage greater empathy, reduce stigmatizing attitudes, and promote more inclusive communication about HIV/AIDS. Future research may extend this line of inquiry by comparing metaphorical patterns across different media platforms, investigating changes over time, or examining the use of conceptual metaphors in the discourse of healthcare professionals and people living with HIV.

مفهوم سازی استعاری اچ آی وی / ایدز: رویکردی شناختی

نویسنده مسئول، گروه زبان شناسی، دانشکده ادبیات فارسی و زبان های خارجی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران؛
r.gandomkar@atu.ac.ir

راحله گندمکار* ID

گروه زبان شناسی، دانشکده ادبیات فارسی و زبان های خارجی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران؛
omid_pahlevanneshan@atu.ac.ir

امید پهلوان نشان ID

چکیده

استعاره در چارچوب نظریه استعاره مفهومی، سازوکاری بنیادین در تفکر و ادراک انسان تلقی می شود که از طریق آن، مفاهیم انتزاعی، از جمله بیماری، به واسطه مفاهیم ملموس تر، فهم پذیر می گردند. اچ آی وی / ایدز نیز به عنوان پدیده ای پیچیده با ابعاد زیستی و اجتماعی - فرهنگی، پدیده ای انتزاعی است که درک عمومی آن به طور معناداری از زبان استعاری تأثیر می پذیرد. این پژوهش با رویکرد معنی شناسی شناختی و در چارچوب زبان شناسی شناختی، به تحلیل استعاره های مفهومی مرتبط با اچ آی وی / ایدز در گفتمان رسانه ای فارسی زبان پرداخته است. داده ها شامل ۲۷۰۰ عبارت استعاری برگرفته از روزنامه های جام جم و همشهری (۱۳۸۵-۱۴۰۲) است. در پژوهش حاضر، تحلیل کیفی داده ها با تکیه بر نظریه استعاره مفهومی، دیدگاه همگانی و فرهنگ ویژه بودن استعاره های مفهومی و رویکرد انتقادی به استعاره های بیماری انجام شد. یافته ها نشان می دهد این بیماری عمده تاً از رهگذر استعاره های هستی شناختی مفهوم سازی شده است و این دسته با فراوانی ۷۴ درصد (۱۹۸۷ مورد)، بیشترین بسامد را در میان انواع سه گانه استعاره های مفهومی داشته اند. همچنین، شش کلان استعاره با حوزه های مبدأ «انسان»، «شیء»، «ویژگی»، «نیرو»، «پدیده» و «موجود افسانه ای» شناسایی شدند که کلان استعاره «پدیده» با فراوانی ۴۵/۹۳ درصد (۱۲۴۰ مورد) در صدر قرار دارد. رسانه های فارسی زبان در بسیاری از موارد، تصاویری تهدید آمیز از اچ آی وی ارائه داده و در بازتولید کلیشه های منفی، نقش پررنگی داشته اند. بازنگری در زبان استعاری رسانه ها می تواند در کاهش برچسب اجتماعی، تقویت آگاهی عمومی و ارائه تصویری واقع بینانه تر مؤثر باشد.

کلیدواژه ها: استعاره مفهومی، اچ آی وی / ایدز، استعاره هستی شناختی، انگ، تبعیض، معنی شناسی شناختی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۲/۲۰ ■ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۵/۱۷ ■ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۸/۱۸

گندمکار، راحله و پهلوان نشان، امید. (۱۴۰۵). مفهوم سازی استعاری اچ آی وی / ایدز: رویکردی شناختی. علم زبان، ۱۳(۲۳)،

۲۲۶-۲۰۴. <https://doi.org/10.22054/ls.2025.84819.1704>

وبگاه نشریه: <https://ls.atu.ac.ir> ■ DOI: 10.22054/ls.2025.84819.1704

ناشر: دانشگاه علامه طباطبائی ■ شاپا چاپی: ۲۴۲۳-۷۷۲۸ ■ شاپا الکترونیک: ۲۵۳۸-۲۵۵۱

۱. مقدمه

با طرح نظریه «استعاره مفهومی»^۱ در کتاب «استعاره‌هایی که باور داریم» تألیف لیکاف و جانسون^۲ (۱۹۸۰)، این نظریه به سرعت به یکی از مباحث اصلی در زبان‌شناسی شناختی تبدیل شد. این نظریه با تأکید بر استفاده از مفاهیم ملموس برای درک مفاهیم انتزاعی، نشان می‌دهد که استعاره‌ها نه تنها ابزارهای زبانی نیستند، بلکه سازوکارهایی بنیادین در شناخت و تفکر انسان به شمار می‌آیند. در این نظریه، درک حوزه‌های مفهومی انتزاعی از طریق حوزه‌های مفهومی ملموس‌تر صورت می‌گیرد.

کووچش^۳ (۲۰۰۵)، در تحلیل این نظریه، استعاره را متشکل از دو حوزه مبدأ^۴ (ملموس‌تر) و مقصد^۵ (انتزاعی‌تر) می‌داند. استعاره‌های مفهومی، نقش مهمی در شکل‌دهی ادراک ما از پدیده‌های انتزاعی ایفا می‌کنند. یکی از مصادیق برجسته این نقش، مفهوم‌سازی بیماری‌ها است؛ به‌ویژه بیماری‌هایی که ابعاد زیستی، اجتماعی و فرهنگی پیچیده و چندلایه‌ای دارند. بیماری‌هایی نظیر اچ‌آی‌وی/ایدز^۶ ازجمله مفاهیمی هستند که علاوه بر جنبه زیستی، واجد ابعاد اجتماعی گسترده‌ای نیز هستند. مفهوم بیماری و احساسات و عواطف آمیخته آن نیز ازجمله تجارب و مفاهیمی هستند که اغلب از طریق استعاره در مورد آنها سخن می‌گوییم (Demjén & Semino, 2016).

همان‌طور که بایرائر^۷ (۱۹۹۶) یادآور شده است، با شیوع اچ‌آی‌وی/ایدز در اوایل دهه ۱۹۸۰ میلادی، مردم و پزشکان برای درک این بیماری جدید و تهدیدآمیز، آن را با تجربیات و مفاهیم آشناتر مقایسه می‌کردند. این فرایند در حقیقت، همان روند شکل‌گیری استعاره مفهومی در نزد لیکاف و جانسون (۱۹۸۰) است. در روزهای نخست همه‌گیری^۸ ایدز، مفاهیم زبان‌شناختی به کاررفته، غالباً بر انحراف تأکید داشتند و معمولاً با بدنام کردن جمعیت‌های مبتلا همراه بودند (D'Ostroph, 2019). پس از شیوع اچ‌آی‌وی/ایدز، مجموعه‌ای از برچسب‌های منفی با این پدیده جدید همراه شد که در مفاهیم زبانی مرتبط با بیماران و بیماری‌ها تجلی می‌یافتند. رسانه‌ها یکی از تأثیرگذارترین ابزارهایی هستند که از طریق بهره‌گیری از استعاره‌ها به بازنمایی بیماری می‌پردازند. این استعاره‌ها می‌توانند نگرش عمومی نسبت به اچ‌آی‌وی/ایدز و مبتلایان به آن را شکل دهند و در مواردی، به انگ‌زنی^۹ اجتماعی و حتی تبعیض منجر شوند. از سوی دیگر، استعاره‌های به کاررفته در رسانه‌ها قابلیت کاهش این انگ‌ها و ارتقای درک عمومی را نیز دارند (Tong, 2006).

پژوهش‌های صورت گرفته در زمینه مفهوم‌سازی استعاری بیماری‌ها، به دنبال انتشار اثر سانتاگ^{۱۰} (۱۹۸۹)، به‌طور گسترده‌ای مورد توجه قرار گرفته‌اند. این پژوهش‌ها با بررسی استعاره‌های مفهومی مرتبط با بیماری‌ها، به سه مسأله اصلی می‌پردازند: ماهیت استعاره‌های غالب، پیامدهای کاربرد آنها و چگونگی مواجهه با این استعاره‌ها.

^۱. Conceptual Metaphor Theory

^۲. Lakoff, G., & Johnson, M.

^۳. Kövecses, Z.

^۴. source domain

^۵. target domain

^۶. HIV/AIDS

^۷. Biberauer, T.

^۸. epidemics

^۹. stigma

^{۱۰}. Sontag, S.

با توجه به تأثیرات عمیق استعاره‌های مفهومی در بازنمایی بیماری‌ها، این مقاله به بررسی نقش استعاره‌های مفهومی در گفتمان رسانه‌های فارسی‌زبان در مورد اچ‌آی‌وی/ایدز می‌پردازد. پژوهش حاضر بر اساس نظریه‌های کلیدی در زمینه استعاره‌های مفهومی، مانند نظریه استعاره مفهومی لیکاف و جانسون (1980)، آرای کووچش (2005) در زمینه استعاره در فرهنگ و نظرات انتقادی سانتاگ (1989) در زمینه بیماری به مثابه استعاره انجام خواهد شد. هدف این مقاله، شناسایی و تحلیل استعاره‌های مفهومی به کاررفته در فرایند مفهوم‌سازی همه‌گیری اچ‌آی‌وی/ایدز در دو روزنامه کثیرالانتشار فارسی (همشهری و جام جم) است تا نقش این استعاره‌ها را در شکل‌دهی نگرش عمومی نسبت به همه‌گیری اچ‌آی‌وی/ایدز و تأثیرات اجتماعی و فرهنگی آن بررسی کند. در این راستا، به شناسایی انواع مختلف این استعاره‌ها بر اساس نقش شناختی آنها؛ یعنی استعاره‌های ساختی^۱، جهت‌ی^۲ و هستی‌شناختی^۳ پرداخته می‌شود.

پژوهش حاضر سعی دارد تا با تحلیل استعاره‌های مرتبط با این همه‌گیری، درک بهتری از نحوه بازنمایی اچ‌آی‌وی/ایدز در رسانه‌های فارسی‌زبان به دست دهد و تأثیرات این استعاره‌ها بر نگرش عمومی و فرهنگی نسبت به این بیماری در ایران را بررسی کند. اچ‌آی‌وی/ایدز همچنان یکی از جدی‌ترین مسائل بهداشت عمومی و اجتماعی در سطح جهانی محسوب می‌شود، در چنین شرایطی، آگاهی‌بخشی گسترده و هدفمند برای مقابله با این بیماری و برچسب اجتماعی مرتبط با آن، از اهمیت بالایی برخوردار است. رسانه‌های جمعی، به‌ویژه در میان اقشار تأثیرپذیر مانند جوانان، نقشی حیاتی و گسترده در این زمینه ایفا می‌کنند و می‌توانند شرکای اصلی در روند مبارزه با اچ‌آی‌وی/ایدز از طریق آگاهی‌بخشی و آموزش باشند (UNAIDS, 2004).

نحوه بازنمایی زبانی این بیماری در رسانه‌ها، به‌ویژه از طریق انتخاب واژه‌ها و ساخت استعاره‌ها، تأثیر قابل‌توجهی بر درک عمومی، شکل‌گیری نگرش‌ها و تداوم یا کاهش انگ اجتماعی دارد. این مسأله، مؤید ضرورت پرداختن عمیق‌تر به شیوه‌های ارتباطی و نقش رسانه‌ها در این زمینه است.

نتایج این تحقیق می‌تواند شناخت عمیق‌تری از نقش زبان در مفهوم‌سازی اچ‌آی‌وی/ایدز فراهم کند و بر لزوم بازبینی استعاره‌های رسانه‌ای با هدف تقویت آگاهی عمومی و کاهش تبعیض و انگ مرتبط با این بیماری تأکید کند. هدف پژوهش حاضر، بررسی و طبقه‌بندی استعاره‌های مفهومی به کاررفته در جریان مفهوم‌سازی اچ‌آی‌وی/ایدز در گفتمان رسانه‌ای فارسی‌زبان (روزنامه‌های همشهری و جام جم) است. این پژوهش در پی شناسایی پرسامدترین استعاره‌های مفهومی و کلان‌استعاره‌ها (مبین برداشت جامعه فارسی‌زبان معاصر از اچ‌آی‌وی/ایدز) است و به پرسش‌های زیر پاسخ می‌دهد:

- پرسامدترین استعاره‌های مفهومی مرتبط با اچ‌آی‌وی/ایدز کدام‌اند.
- بر اساس طبقه‌بندی نگاشت‌های استعاره‌های مفهومی ایدز، چه کلان‌استعاره یا کلان‌استعاره‌هایی را می‌توان یافت که مبین برداشت و مواجهه جامعه فارسی‌زبان معاصر با مفهوم اچ‌آی‌وی/ایدز باشد.

¹. structural metaphors

². directional metaphors

³. ontological metaphors

۲. پیشینه پژوهش

پژوهش‌های متعددی در سطح جهانی به بررسی نقش زبان، به‌ویژه استعاره‌های مفهومی، در شکل‌دهی به درک ما از بیماری‌ها و تأثیر این بازنمایی‌های زبانی بر ابعاد اجتماعی، فرهنگی و حتی زیستی بیماری‌ها پرداخته‌اند. نظریه «استعاره مفهومی» لیکاف و جانسون (1980) با تأکید بر ماهیت شناختی استعاره‌ها و نقش آنها در مفهوم‌سازی مفاهیم انتزاعی از طریق مفاهیم ملموس، چارچوب نظری بنیادینی را برای این مطالعات فراهم کرده است. پژوهشگران در این حوزه نشان داده‌اند که استعاره‌ها نه تنها ابزارهای توصیفی، بلکه سازوکارهایی قدرتمند در درک و تجربه پدیده‌های پیچیده‌ای نظیر بیماری هستند (Kövecses, 2005). همان‌طور که دمین و سمینو^۱ (2016) اشاره می‌کنند، کاربرد استعاره در زمینه مراقبت سلامت و به‌طور خاص بیماری‌های جسمی، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، زیرا بیماری معمولاً تجربه‌ای ناخواسته و همراه با آسیب‌پذیری است و نحوه قاب‌بندی^۲ آن از طریق استعاره می‌تواند تأثیر عمیقی بر درک بیمار، جامعه و حتی روند درمان داشته باشد.

برگزیدن حوزه‌های مبدأ متفاوت در استعاره‌های مفهومی، منجر به قاب‌بندی‌های گوناگون از بیماری می‌شود و این بدان معنا است که برخی جنبه‌های بیماری، برجسته و برخی دیگر، کم‌رنگ‌تر می‌شوند. برای مثال، استعاره‌های رایجی نظیر «بیماری، مبارزه است» (حوزه مبدأ نبرد) و «بیماری، سفر است» (حوزه مبدأ سفر)، معانی ضمنی متفاوتی را منتقل می‌کنند؛ اولی بیماری را در قامت هم‌اوردی به تصویر می‌کشد که بیمار باید با او بجنگد و دومی آن را مسیری می‌پندارد که باید پیموده شود (Demjén & Semino, 2016). در این میان، نقد پیشگامانه سانتاگ (1989) در مورد نقش استعاره‌های نظامی در بازنمایی بیماری‌هایی نظیر سرطان و ایدز، نقطه عطفی در این حوزه ایجاد کرد. از دید سانتاگ، استعاره‌ها می‌توانند تجربه بیماری را مبهم کنند و اسطوره‌هایی بیافرینند که به ترس و شرم دامن می‌زنند.

دمین و سمینو (2016) بر این باورند که پژوهش سانتاگ، سه مسأله اصلی را در کانون توجه پژوهش‌های بعدی قرار داد و چارچوبی برای درک جهت‌گیری کلی تحقیقات در زمینه استعاره و بیماری فراهم آورد. این سه مسأله عبارت‌اند از: ۱) ماهیت استعاره‌های غالبی که پیرامون بیماری‌ها در بافت‌های مختلف شکل می‌گیرند؛ ۲) پیامدهای کاربرد این استعاره‌ها بر ادراک عمومی جامعه و به‌طور خاص بر تجربه زیسته بیماران و ۳) چگونگی مواجهه با این استعاره‌های غالب و مشکلات ناشی از کاربرد آنها. در پی مرور جامع مطالعات، دمین و سمینو (2016) تحقیقات در زمینه کاربرد استعاره در ارتباط با بیماری‌های فیزیکی را در چهار دسته اصلی طبقه‌بندی کرده‌اند:

الف) استعاره و ارتباطات عمومی در مورد بیماری^۳: این دسته از پژوهش‌ها بر چگونگی بازنمایی استعاره‌های بیماری‌ها در فضاهای عمومی، به‌ویژه رسانه‌ها، تمرکز دارند و هدف آنها تحلیل گفتمان‌های عمومی و رسانه‌ای به‌منظور درک نحوه مفهوم‌سازی بیماری‌ها در سطح جامعه و تأثیر این مفهوم‌سازی بر نگرش عمومی و رفتارهای اجتماعی است. پژوهش‌هایی مانند کوتیکو و همکاران^۴ (2008) و ریسفیلد و ویلسون^۵ (2004) در این طبقه قرار می‌گیرند. پژوهش‌های متعددی نیز در این دسته به بررسی استعاره‌های

1. Demjén, Z., & Semino, E.

2. framing

3. Metaphor and Public Communications about Illness

4. Koteyko, N.

5. Reisfield, G. M., & Wilson, G. R.

به کاررفته در گفتمان رسانه‌ای مرتبط با بیماری‌های واگیردار و همه‌گیر پرداخته‌اند؛ مانند پژوهش والیس و نرلیش^۱ (۲۰۰۵) در مورد شیوع بیماری سارس و مطالعه چیانگ و دوآن^۲ (۲۰۰۷) در زمینه گفتمان رسانه‌ای سارس. همچنین، پژوهش کوتاری^۳ (۲۰۱۶) در زمینه استعاره‌های مفهومی مرتبط با بیماری اچ‌آی‌وی/ایدز در رسانه‌های تانزانیا، حاکی از کاربرد گسترده استعاره‌های جنگی و تأثیر آنها بر تقویت انگ اجتماعی بود.

در بافت فارسی‌زبان، حجم پژوهش‌ها در این زمینه محدودتر است، اما مطالعاتی مانند پژوهش مذهب و شهیدی‌تبار (۱۳۹۹) و حاتم‌زاده و کاظمیان (۱۴۰۰) در تحلیل اخبار برخط مرتبط با بیماری کرونا، به ترتیب تأثیر استعاره‌ها بر درک شرایط بحرانی و گسترش ترس و اضطراب و همچنین، پربسامدترین حوزه مبدأ جنگ را در مفهوم‌سازی استعاری این بیماری مشخص ساختند.

ب) استعاره و تجربه زیسته بیماری و سلامت^۴: این دسته از پژوهش‌ها بر چگونگی استفاده افراد بیمار، خانواده‌ها و مراقبان از استعاره‌ها برای درک، بیان و کنار آمدن با تجربه شخصی خود از بیماری تمرکز دارند و ابزاری کارآمد برای توصیف و درک احساسی و ذهنی بیماران از بیماری و درمان هستند؛ مانند پژوهش گیز و فرنکس^۵ (۲۰۰۲) در مورد استعاره‌های مفهومی در گفتار بیماران مبتلا به سرطان.

در متون پزشکی در بستر مطالعات فارسی‌زبان نیز پژوهش‌هایی در زمینه استعاره‌های درد و سرطان مانند پژوهش کریمی (۱۳۹۱) و ایزدی‌فر و وهابیان (۱۳۹۸) انجام شده است.

پ) استعاره در میان گروه‌های مشارک^۶: این دسته از پژوهش‌ها به بررسی کاربرد استعاره‌ها در تعاملات میان گروه‌های مختلف درگیر با بیماری و مراقبت‌های سلامت مانند بیماران، خانواده‌های آنها، پزشکان، پرستاران و سایر متخصصان می‌پردازند تا به فهم بهتر فرایندهای ارتباطی میان این گروه‌ها کمک کنند. پژوهش‌هایی نظیر آنچه اسکلتن و همکاران^۷ (۲۰۰۲) در مورد تعاملات بیماران و پزشکان عمومی انجام دادند و پژوهش دمن^۸ و همکاران (۲۰۱۵) در مورد بیماران، مراقبان خانواده و متخصصان مراقبت‌های بهداشتی، نمونه‌هایی از این دسته هستند.

ت) استعاره به مثابه ابزاری کاربردی در ارتباطات مراقبت و سلامت^۹: این دسته شامل پژوهش‌هایی است که به کاربرد عملی استعاره‌ها به عنوان ابزاری برای بهبود ارتباطات در حوزه سلامت، ارتقای درک بیمار، یا حتی به عنوان بخشی از مداخلات درمانی می‌پردازند. برای مثال، پژوهش تیلر و مک‌لافلین^{۱۰} (۲۰۰۱) در زمینه بهبود سلامت و رفاه عمومی و پژوهش نیک^{۱۱} و همکاران (۲۰۱۱) در زمینه افزایش درک شخصی و رژیم‌های مدیریتی بیماری، در این دسته جای می‌گیرند.

^۱. Wallis, W. Y., & Nerlich, B.

^۲. Chiang & Duann, R. F.

^۳. Kothari, A.

^۴. Metaphor and Lived Experience of Illness and Healthcare

^۵. Gibbs, R. W., & Franks, H.

^۶. Metaphor among Participant Groups

^۷. Skelton, J. R.

^۸. Demmen, J.

^۹. Metaphor as Applied Tool in Healthcare Communications

^{۱۰}. Taylor, R., & McLaughlin, K.

^{۱۱}. Naik, A. D.

مروری بر پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه استعاره‌های مفهومی مرتبط با بیماری‌ها نشان می‌دهد که استعاره‌ها نقش بنیادینی در شکل‌دهی به درک، تجربه و بازنمایی بیماری‌ها در سطوح فردی، اجتماعی و عمومی ایفا می‌کنند. چارچوب نظری استعاره مفهومی، به‌ویژه با توجه به دیدگاه‌های انتقادی مانند سانتاگ (1980) و طبقه‌بندی‌های ساختاریافته مانند سمنو و دمن (2016)، ابزار قدرتمندی برای تحلیل این نقش فراهم می‌آورد. این پژوهش‌ها، به‌ویژه در دسته «استعاره و ارتباطات عمومی»، بر اهمیت فزاینده رسانه‌ها به‌عنوان یکی از منابع اصلی مفهوم‌سازی بیماری‌ها برای عموم مردم تأکید دارند و نشان می‌دهند که نحوه بازنمایی استعاری بیماری‌ها در رسانه‌ها می‌تواند تأثیر قابل‌توجهی بر نگرش عمومی، درک خطر و به‌ویژه میزان انگ و تبعیض اجتماعی مرتبط با بیماری‌ها داشته باشد. همچنین، پژوهش‌های صورت‌گرفته در بستر زبان فارسی، هرچند محدودتر، اهمیت بررسی این پدیده‌ها در بافت فرهنگی و زبانی بومی را برجسته می‌کنند. باوجود روند روبه‌رشد پژوهش‌ها در این حوزه، بررسی پیشینه موضوع، نشان‌دهنده وجود شکافی مشخص است؛ تحقیقاتی که به‌طور جامع و متمرکز به تحلیل استعاره‌های مفهومی به‌کاررفته در مفهوم‌سازی بیماری اچ‌آی‌وی/ایدز در گفتمان رسانه‌ای خاص فارسی‌زبان پرداخته باشند، بسیار اندک هستند.

همه‌گیری اچ‌آی‌وی/ایدز به دلیل ماهیت پیچیده زیستی، اجتماعی و فرهنگی و ارتباط آن با انگ و تبعیض گسترده، نمونه‌ای حیاتی برای بررسی نقش استعاره در بازنمایی رسانه‌ای و پیامدهای آن است. ازاین‌رو، پژوهش حاضر با هدف پر کردن این شکاف در پیشینه علمی، به تحلیل نظام‌مند استعاره‌های مفهومی اچ‌آی‌وی/ایدز در رسانه‌های منتخب فارسی‌زبان می‌پردازد تا درک عمیق‌تری از نحوه مفهوم‌سازی این بیماری در جامعه معاصر فارسی‌زبان ارائه دهد و به راهکارهایی برای بهبود بازنمایی رسانه‌ای و کاهش برچسب اجتماعی مرتبط با آن دست یابد.

۳. روش

روش پژوهش حاضر، کیفی و از نوع تحلیل محتوا بود. داده‌ها با استفاده از آرشیو برخط دو روزنامه همشهری و جام‌جم در بازه سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۴۰۲ جمع‌آوری و به شیوه توصیفی-تحلیلی بررسی شدند. داده‌ها شامل اخبار، گزارش‌ها، مصاحبه‌ها و تحلیل‌های منتشرشده در این دو روزنامه در بازه زمانی مذکور با موضوع اچ‌آی‌وی/ایدز است.

با توجه به بازه زمانی هجده‌ساله و اهمیت روز جهانی ایدز (دهم آذر)، نمونه‌ها برای پوشش مناسب از هر ماه و سال انتخاب شدند؛ ماه آذر و روز دهم آذر به دلیل مناسبت روز جهانی ایدز، اهمیت ویژه‌ای در جمع‌آوری داده‌ها داشت؛ بنابراین، از هر سال، علاوه بر تمامی مطالب مرتبط با اچ‌آی‌وی/ایدز در ماه آذر، یک مطلب به‌صورت تصادفی از یازده ماه باقی‌مانده انتخاب شد. این شیوه، پوشش متوازن داده‌ها و نمایش روند تغییرات را ممکن می‌سازد. به‌منظور بررسی استعاره‌های مفهومی، تمامی جملات و عبارات حاوی کلیدواژه‌های «ایدز» و «اچ‌آی‌وی» موردتوجه قرار گرفتند. هدف، دستیابی به ۲۵۰۰ تا ۳۰۰۰ جمله حاوی استعاره‌های مفهومی مرتبط بود تا تصویری جامع ارائه شود.

داده‌ها به روش تعیین کلیدواژه‌ها، جستجو در آرشیو، استخراج جملات حاوی کلیدواژه‌ها و سپس، انتخاب دستی و طبقه‌بندی جملات حاوی استعاره‌های مفهومی مرتبط با مفهوم اچ‌آی‌وی/ایدز گردآوری شدند. پس از مشخص کردن نگاشت‌ها، مهم‌ترین حوزه‌های مبدأ تعیین شد. حجم نمونه نهایی، ۲۷۰۰ عبارت زبانی حاوی استعاره‌های مفهومی مرتبط است که از آرشیو دو روزنامه استخراج شد. در این پژوهش، از رایانه برای جستجوی پیکره روزنامه‌ها با استفاده از کلیدواژه‌های تعیین‌شده استفاده شد. داده‌ها با استخراج جملات حاوی کلیدواژه‌ها، بررسی دستی آن‌ها و طبقه‌بندی استعاره‌های مفهومی مرتبط تجزیه و تحلیل شدند. در این مرحله

تلاش شد تا نگاشت‌های اصلی و حوزه‌های مبدأ مرتبط با استعاره‌های مفهومی شناسایی گردند. این کار با استفاده از نظریه استعاره مفهومی لیکاف و جانسون (1980)، نظریات کووچش (2005) در خصوص همگانی و فرهنگ‌ویژه بودن استعاره‌ها و ابعاد بینافرهنگی و درون‌فرهنگی و نظرات انتقادی سانتاگ (1989) درباره ابعاد اجتماعی انگ و تبعیض و نقش استعاره‌ها در شکل‌گیری نگرش عمومی انجام گرفت. مسائل اصلی مطرح در پژوهش‌های سانتاگ (ماهیت استعاره‌های غالب، پیامدهای کاربرد آنها و چگونگی پرداختن به آنها) در این پژوهش نیز از اهمیت شایانی برخوردارند و تقسیم‌بندی سانتاگ از استعاره‌های مرتبط با اچ‌آی‌وی/ایدز (شامل استعاره‌های جنگی، پزشکی، طاعون و آلودگی) در تحلیل‌ها راهگشا است.

این تقسیم‌بندی به پژوهشگر امکان می‌دهد تا علاوه بر شناسایی استعاره‌های مفهومی، به بررسی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی آنها بر نگرش‌های عمومی نسبت به بیماری و بیماران بپردازد. تحلیل داده‌ها با توجه به تقسیم‌بندی یادشده، هم در شناسایی استعاره‌های مفهومی یاری‌رسان بود و هم تأثیر آنها بر نگرش‌های عمومی را پررنگ می‌سازد.

۴. یافته‌ها

در این بخش، یافته‌های پژوهش بر اساس تحلیل داده‌های گردآوری‌شده ارائه می‌شوند. ابتدا نقش‌های استعاره‌های مفهومی در مفهوم‌سازی اچ‌آی‌وی/ایدز بررسی می‌شود؛ سپس پرکاربردترین حوزه‌های مبدأ، استعاره‌های تقویت‌کننده انگ و تبعیض و در نهایت، استعاره‌های فرهنگی شناسایی‌شده تحلیل می‌شوند.

۴-۱. نقش‌های استعاره‌های مفهومی

نقش‌های استعاره‌های مفهومی شامل «نقش ساخت‌بندی»^۱ (مثال: «ویروس بیماری ایدز ... فرماندهی سیستم ایمنی را به دست می‌گیرد.»)، «نقش روشن‌گرانه»^۲ (مثال: «سلول‌های ایمنی طبیعی بدن مانند سربازانی هستند که با مهاجمان ... مبارزه می‌کنند.»)، نقش جبرانی (مثال: «مبارزه با ایدز به تلاش عظیم گروه سربازان بدن برای مقابله با دشمن اشاره دارد.») و «نقش دستکاری‌کننده»^۳ (مثال: «استعاره جنگی باعث ایجاد امید کاذب و دیوسازی از مبتلایان می‌شود.») است. استعاره‌های مفهومی، فراتر از ابزاری صرف برای توصیف، در نقش‌های چندگانه خود به ساخت‌بندی، روشن‌گری، جبران و دستکاری درک ما از اچ‌آی‌وی/ایدز می‌پردازند. نقش ساخت‌بندی به این معناست که استعاره‌ها چارچوبی برای فهم پدیده‌های پیچیده فراهم می‌آورند. برای مثال، وقتی از ویروس به‌عنوان «فرماندهی سیستم ایمنی» یاد می‌شود، مفهوم بیماری به گونه‌ای سازمان‌دهی می‌شود که آن را قابل درک‌تر و شبیه به یک نبرد نظامی جلوه می‌دهد. این امر به افراد کمک می‌کند تا پیچیدگی‌های بیولوژیکی و پزشکی ایدز را در قالبی آشنا و قابل‌تصور درک کنند.

نقش روشن‌گرانه به توانایی استعاره‌ها در شفاف‌سازی و توضیح مفاهیم اشاره دارد؛ مانند تشبیه سلول‌های ایمنی به «سربازانی که با مهاجمان مبارزه می‌کنند» و عملکرد سیستم ایمنی را به‌طور بصری روشن می‌سازد. نقش جبرانی بیانگر آن است که استعاره‌ها می‌توانند کمبودها یا کاستی‌ها در دانش مستقیم و تجربه را جبران کنند و با پر کردن خلأهای مفهومی، معنای بیشتری به پدیده ببخشند. در نهایت، نقش دستکاری‌کننده، نشان‌دهنده قدرت استعاره‌ها در شکل‌دهی به نگرش‌ها و احساسات عمومی است؛ برای

¹. structuring function

². illuminatory function

³. compensatory function

مثال، استعاره‌های جنگی می‌توانند ضمن ایجاد امید کاذب، به «دیوسازی از مبتلایان» نیز منجر شوند که پیامدهای اجتماعی عمیقی در پی دارد.

۲-۴. پرکاربردترین حوزه‌های مبدأ در مفهوم‌سازی استعاری اچ‌آی‌وی/ایدز

در تحلیل داده‌ها، ۳۳ نام‌نگاشت^۱ اصلی و حوزه‌های مبدأ آنها شناسایی شد که در سه دسته کلی رایج‌ترین حوزه‌های مبدأ در مسیر مفهوم‌سازی استعاری اچ‌آی‌وی/ایدز، استعاره‌های تقویت‌کننده انگ و تبعیض در این زمینه و استعاره‌های فرهنگی مرتبط با این همه‌گیری طبقه‌بندی شدند. استعاره‌های مفهومی شناسایی شده، اچ‌آی‌وی/ایدز را از طریق حوزه‌های مبدأ گوناگونی بازنمایی می‌کنند.

برخی از نام‌نگاشت‌های کلیدی و پرتکرار شامل این موارد هستند: [رویارویی با اچ‌آی‌وی/ایدز جنگ است] که ویروس را در قالب دشمنی بیرونی نشان می‌دهد. این نام‌نگاشت یکی از قدرتمندترین و رایج‌ترین استعاره‌ها در گفتمان اچ‌آی‌وی/ایدز است که به دلیل پیچیدگی‌های بیماری، با ایجاد چارچوبی ملموس از «نبرد» و «مبارزه»، به فهم بهتر بیماری کمک می‌کند. اچ‌آی‌وی/ایدز در این چارچوب، به مثابه دشمنی تصویر می‌شود که بی‌رحمانه به بدن حمله می‌کند و آن را تحلیل می‌برد. این دشمنی موجب می‌شود تا بیماران و جامعه، در برابر این بیماری، نیاز به مبارزه و ایستادگی را احساس کنند. همان‌گونه که در نمونه‌های متنی مشاهده می‌شود، ویروس اچ‌آی‌وی به منزله یک مهاجم عمل می‌کند که «فرماندهی سیستم ایمنی» را به دست می‌گیرد و «سیستم ایمنی» به منزله «نگهبان بدن» توصیف می‌شود. کاربرد واژه‌هایی نظیر «فرماندهی»، «مقابله»، «نگهبان»، «سیستم ایمنی» و «محاصره» به وضوح فضای یک جنگ تمام‌عیار را به تصویر می‌کشد.

مثال (۱)، جام‌جم آنلاین کد خبر: ۴۴۳۹۵۷ تاریخ: ۱۰ آذر ۱۳۹۰ عنوان: ایدز؛ مهم‌ترین تهدید جامعه امروز. «مطمئناً شما هم کم‌وبیش با اچ‌آی‌وی و ایدز آشنا هستید. این بیماری از جمله بیماری‌هایی است که با آن که خیلی از عمر آن نمی‌گذرد، ولی متأسفانه تاکنون تلفات جبران‌ناپذیر بسیاری به جامعه بشری وارد کرده است. این بیماری سیستم ایمنی بدن را محاصره می‌کند. سیستم ایمنی به منزله نگهبان بدن بوده و بدون وجود آن، بدن انسان هیچ سدی در مقابل بیماری‌ها ندارد و به سرعت از بین می‌رود. ویروس بیماری ایدز جزو خطرناک‌ترین عواملی است که به بدن انسان وارد می‌شود و فرماندهی سیستم ایمنی را به دست می‌گیرد و از این طریق، کل بدن فرد مبتلا را از هم می‌پاشاند؛ بنابراین بهترین شیوه مقابله با این بیماری، مبتلا نشدن به آن است». در ادامه، این استعاره پزشکان و متخصصان بهداشت نیز به عنوان «فرماندهان نیروی دفاعی» بازنمایی می‌شوند که با دانش و تجربه خود، «نقشه عمل» (برنامه درمانی) را برای مقابله با دشمن (بیماری) طرح‌ریزی می‌کنند.

مثال (۲)، جام‌جم آنلاین کد خبر: ۵۱۹۱۹۱ تاریخ: ۱۱ آذر ۱۳۹۱ عنوان: عضو کمیته کشوری اچ‌آی‌وی: ایدز درد بی‌درمان نیست. «پس وضع فعلی و به احتمال زیاد آینده ایدز در ایران بر مدار روابط جنسی ناسالم خواهد چرخید؟ دکتر مردانی: بله و به همین جهت است که پزشکان متخصص و مسئولان وزارت بهداشت به این فکر افتاده‌اند به افراد در معرض خطر که بیشتر جوانان هستند، آگاهی بدهند تا در برخورد با جنس مخالف تا حد امکان خویشتن‌داری کنند و در غیر این صورت از روش‌های حفاظتی از جمله استفاده از کاندوم بهره بگیرند تا از ابتلا به این بیماری، انتقال آن به دیگران و گسترش بیماری در کشور جلوگیری کنند».

^۱. name mapping

در این مثال، دکتر مردانی، نقش فرمانده‌ای را بر عهده می‌گیرد که جوانان را به استفاده از «روش‌های حفاظتی» و «خوشتن‌داری» دعوت می‌کند که خود به‌عنوان «سلاح» در برابر این بیماری تعبیر می‌شوند. از سوی دیگر، «بیمار» در این استعاره اغلب به‌عنوان «قربانی» جنگ بازنمایی می‌شود. این تشبیه، هرچند طبیعی به نظر می‌رسد، اما بار معنایی منفی از «عجز، ناتوانی و نداشتن اختیار» را به همراه دارد که بسیاری از افراد مبتلا به اچ‌آی‌وی آن را نمی‌پذیرند. آنها ترجیح می‌دهند خود را «افرادی که با اچ‌آی‌وی زندگی می‌کنند» یا «افراد اچ‌آی‌وی مثبت» بنامند؛ زیرا این عبارات بر عاملیت و توانایی آنها در ادامه زندگی تأکید دارند.

مثال (۳) هم‌شهری آنلاین کد خبر: ۴۶۶۲۳۲ تاریخ: ۷ آذر ۱۳۹۸ عنوان: زنان و جوانان در موج سوم ایدز آسیب‌پذیرتر هستند. «نویدی ادامه داد: در موج اول ایدز، بیشتر قربانیان این بیماری از طریق فراورده‌های خونی آلوده مبتلا شده بودند و قربانیان موج دوم نیز اغلب معتادان تزریقی با سرنگ مشترک بودند، اما این الگو در استان مرکزی تغییر ماهیتی داده و قربانیان ایدز بیشتر زنان و جوانانی هستند که از طریق رابطه جنسی آلوده شده‌اند و با توجه به اینکه زنان دو برابر مردان می‌توانند اشاعه‌دهنده بیماری باشند و از سویی خطر انتقال مادر به جنین را نیز دارند، این موضوع به‌شدت حساس است و باید با جدیت و برنامه‌مراقبتی هوشیارانه، در مهار آن عمل کرد». این استعاره، با تأکید بر جنبه‌های تهاجمی بیماری، لزوم مبارزه و بسیج همگانی را برجسته می‌سازد. واژه‌های نظامی مانند «جنگ»، «مقابله»، «مبارزه»، «نبرد»، «پیروزی» و «حمله» به‌وضوح این مفهوم را در رسانه‌ها منعکس می‌کنند.

سایر نام‌نگاشت‌های پرکاربرد در میان داده‌های مستخرج پژوهش حاضر به‌قرار زیرند: [عملکرد اچ‌آی‌وی / ایدز قتل است] که بر مرگبار بودن آن تأکید دارد و [اچ‌آی‌وی / ایدز را به‌مثابه فردی قاتل به تصویر می‌کشد]. [اچ‌آی‌وی / ایدز، حیوان سرکش است] و [اچ‌آی‌وی / ایدز، شکارچی است] که بیماری را موجودی خطرناک و غیرقابل کنترل یا در کمین تصویر می‌کنند. [اچ‌آی‌وی / ایدز، گیاه هرز است] که بر لزوم ریشه‌کن کردن آن دلالت دارد. [اچ‌آی‌وی / ایدز آلودگی است] و [اچ‌آی‌وی / ایدز، طاعون است] که بیماری را تهدیدی جدی، ناپاک و نشانه‌ای از قضاوت اجتماعی بازنمایی می‌کنند. [اچ‌آی‌وی / ایدز، نیروی شر است] که بر مبنای نگاشت با حوزه مبدأ نیروی شر شکل گرفته است و بیماری را نیرویی مخرب و شیطانی نشان می‌دهد. [اچ‌آی‌وی / ایدز، ماده منفجره است] که ماهیت خطرناک و ناگهانی ویروس را بازتاب می‌دهد. [انتقال اچ‌آی‌وی / ایدز، مایع جاری است] که به انتقال از طریق مایعات اشاره دارد و شامل زیرمجموعه‌هایی چون موج، سونامی و ماده مذاب / گداخته است که بر گسترش و نفوذ بیماری تأکید می‌کنند. [اچ‌آی‌وی / ایدز، آتش است] که بیماری را در قالب پدیده‌ای ویرانگر تصویر می‌کند. [اچ‌آی‌وی / ایدز، زمین‌لرزه است] که بازتابی از پدیده‌ای مخرب و تکان‌دهنده است. [اچ‌آی‌وی / ایدز، معما است] که بر پیچیدگی و ناشناخته بودن بیماری دلالت دارد. [اچ‌آی‌وی / ایدز، کابوس مرگ است] و [اچ‌آی‌وی / ایدز، حکم مرگ است] که تصویر مرگ و تهدید را به همراه دارند. استعاره‌هایی نظیر [اچ‌آی‌وی / ایدز، کوه یخ است] (اشاره به پنهان بودن مبتلایان) و [اچ‌آی‌وی / ایدز، جهان‌شمول‌ترین بیماری است] (تأکید بر گستردگی جهانی) نیز مشاهده شدند.

۴-۳. استعاره‌های تقویت‌کننده انگ و تبعیض و دیگرانگی

تحلیل استعاره‌ها حاکی از آن بود که مفاهیم انگ، تبعیض^۱ و دیگرانگی^۲ در گفتمان مرتبط با اچ‌آی‌وی / ایدز به‌دفعات بازنمایی شده‌اند و استعاره‌های خاصی به این مفاهیم دامن می‌زنند. استعاره‌هایی مانند [اچ‌آی‌وی / ایدز، قاصد / پیام‌آور است] (ایجاد احساس

^۱. discrimination

^۲. otherness

بیگانگی)، [اچ‌آی‌وی/ایدز، چیزی برای دیگران است] و [اچ‌آی‌وی/ایدز، شیء خارجی / کالای خارجی است] (القا حس دیگرانگی و غیرایرانی بودن)، [اچ‌آی‌وی/ایدز، بیماری لاعلاج است] (تقویت ترس و ناتوانی)، [اچ‌آی‌وی/ایدز، انسان غریبه است] (القای حس بیگانگی) و [اچ‌آی‌وی/ایدز، دشمن است] (که می‌تواند مبارزه با بیماری را مبارزه با فرد مبتلا تعبیر کند)، در این زمینه نقش دارند. استعاره‌های تقویت‌کننده انگ شامل [اچ‌آی‌وی/ایدز، آلودگی است] (تشبیه همه‌گیری به آلودگی تهدیدکننده جامعه)، [اچ‌آی‌وی/ایدز سوغات زندان است] (تقویت انگ علیه زندانیان)، [اچ‌آی‌وی/ایدز، بلای قرن است] (افزایش هراس عمومی) و [اچ‌آی‌وی/ایدز، پدیده شوم است] (تقویت نگاه‌های منفی) هستند.

کاربرد استعاره‌های «آلودگی» و «گیاه هرز» در متون، می‌تواند پیامدهای اجتماعی و روان‌شناختی قابل توجهی داشته باشد؛ زیرا امکان تفسیر ضمنی ریشه‌کن کردن بیماران یا «پاک‌سازی آلودگی» (که به معنای حذف افراد است) را نیز فراهم می‌کند. این رویکرد، افراد مبتلا را به جایگاه «مقصر» یا «تهدید» تقلیل می‌دهد. همان‌طور که سانتاگ (1989) در کتاب بیماری به مثابه استعاره و ایدز و استعاره‌هایش اشاره می‌کند، داغ ننگ ناشی از استعاره‌های مرتبط با بیماری مانند «شکارچی»، «آلودگی» یا «طاعون» می‌تواند حس ترس، خطر و داغ اجتماعی بیماری را تقویت کند و افراد مبتلا را به دلیل «گرفتاری» در این دام یا «آلوده» بودن، بیشتر در معرض قضاوت و طرد اجتماعی قرار دهد. چنین استعاره‌هایی به جای کمک به درک و همدلی، ممکن است به ایجاد فاصله اجتماعی و تشدید انگ اجتماعی منجر شوند. همچنین، تعبیری مانند «قربانیان بی‌گناه» که اغلب برای کودکان مبتلا یا افرادی که در فرایند درمان به اچ‌آی‌وی دچار شده‌اند، به کار می‌رود، به صورت تلویحی سایر مبتلایان را که از روش‌های دیگر آلوده شده‌اند، گناهکار یا مستحق سرزنش جلوه می‌دهد. این نوع بازنمایی، نادرست و ناعادلانه است و می‌تواند موجب تشدید انگ اجتماعی نسبت به افراد مبتلا شود. از این رو، به جای این عبارات، استفاده از صورت‌هایی مانند «افراد اچ‌آی‌وی مثبت»، «کودکان مبتلا به اچ‌آی‌وی» یا «افرادی که با اچ‌آی‌وی و ایدز زندگی می‌کنند»، نه تنها دقیق‌تر است، بلکه به احترام و حفظ کرامت انسانی افراد مبتلا نیز کمک می‌کند. تأکید بر این نکته نیز ضروری است که افراد مبتلا به اچ‌آی‌وی در بسیاری موارد نقش «بیمار» ندارند و مانند دیگر افراد در جامعه زندگی می‌کنند؛ بنابراین، استفاده از عبارات دقیق‌تر و کمتر برچسب‌زننده اهمیت خاصی دارد.

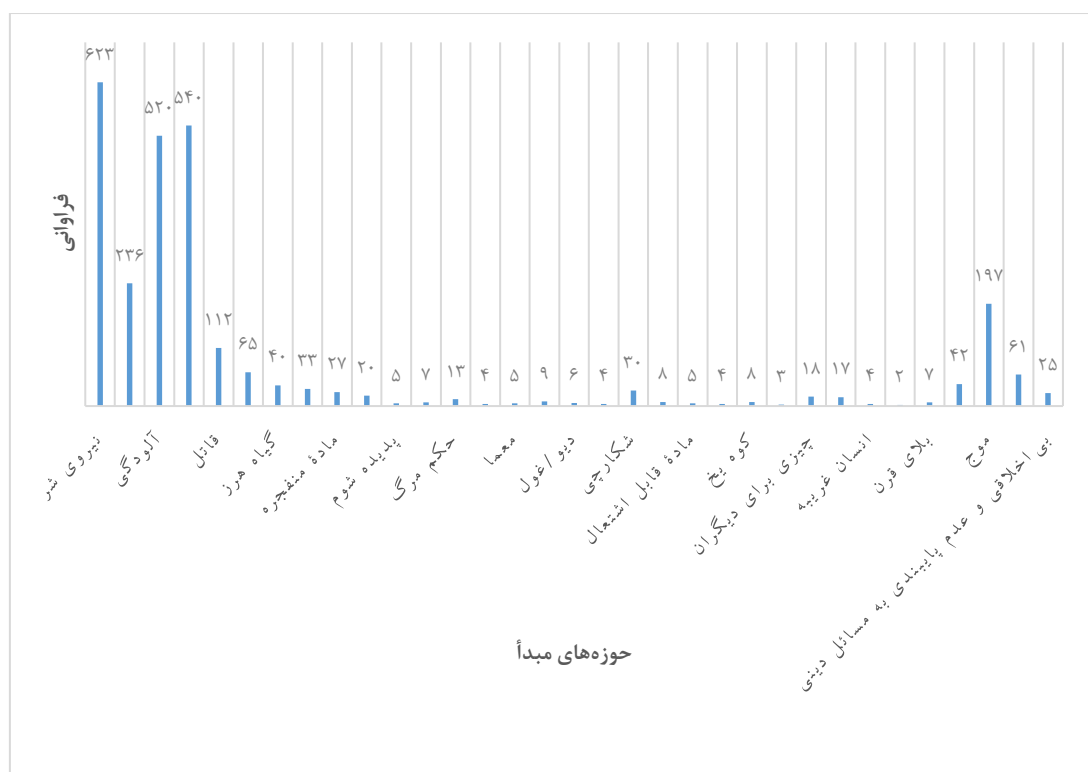
۴-۴. استعاره‌های فرهنگی

استعاره‌های فرهنگی به کاررفته در جریان مفهوم‌سازی اچ‌آی‌وی/ایدز در ایران، نقش فرهنگ در درک این بیماری را بازتاب می‌دهند. این استعاره‌ها بازتاب‌دهنده تنوع در بافت‌های اجتماعی - فرهنگی هستند. برخی از این نام‌نگاشت‌ها عبارتند از: [اچ‌آی‌وی/ایدز، دیو/غول است] (تشبیه به موجود افسانه‌ای مهیب)، [اچ‌آی‌وی/ایدز، دشمن است] (ریشه در باورهای فرهنگی ایران)، [اچ‌آی‌وی/ایدز، دشمن مسلمانان است] (استفاده از واژه جهاد به عنوان واژه‌ای با چارچوب مذهبی برای مبارزه با اچ‌آی‌وی/ایدز، نشان‌دهنده تلاشی برای بسیج افکار عمومی در قالبی مذهبی است، اما در عین حال می‌تواند به دیگرانگی و خارجی جلوه دادن عامل بیماری و مقصر دانستن گروه‌های خاص منجر شود)، نام‌نگاشت‌های [اچ‌آی‌وی/ایدز، کیفر یا مجازات است] (تصویر به عنوان مجازات رفتارهای غیراخلاقی)، [اچ‌آی‌وی/ایدز، نتیجه بی‌اخلاقی و پایبند نبودن به مسائل دینی است] (معرفی به عنوان نتیجه رفتارهای غیراخلاقی و دینی) عمیقاً ریشه در باورهای مذهبی و اخلاقی جامعه ایرانی دارند. در این چارچوب، بیماری نه تنها یک معضل فیزیکی، بلکه پیامد رفتارهای غیراخلاقی و انحراف از هنجارهای دینی تلقی می‌شود. این نوع مفهوم‌سازی، به جای تمرکز بر جنبه‌های پزشکی و پیشگیری، به قضاوت اخلاقی در مورد افراد مبتلا می‌انجامد و می‌تواند به انگ اجتماعی شدید و پنهان‌کاری

بیماری منجر شود. این نگاه اخلاقی به بیماری، به‌ویژه در مورد بیماری‌های مقاربتی، در فرهنگ‌های گوناگون، ریشه‌های تاریخی دارد و ایدز نیز از این قاعده مستثنی نیست. نام‌نگاشت [اچ‌آی‌وی/ایدز، مهمان ناخوانده است] نیز یک استعاره فرهنگی جالب توجه است که بیماری را پدیده‌ای موقت و قابل مدیریت (به‌جای تهدیدی دائمی و کشنده) معرفی می‌کند. این استعاره می‌تواند به کاهش ترس و ایجاد حس کنترل کمک کند، اما از سوی دیگر ممکن است خطر بیماری را دست کم بگیرد و به بی‌توجهی در پیشگیری منجر شود.

۵. بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف تحلیل استعاره‌های مفهومی مرتبط با اچ‌آی‌وی/ایدز در گفتمان رسانه‌ای فارسی‌زبان، داده‌های منتشرشده در دو روزنامه همشهری آنلاین و جام‌جم آنلاین (۱۳۸۵-۱۴۰۲) را بررسی کرد. از ۲۷۰۰ نمونه زبانی شناسایی شده، ۳۳ نام‌نگاشت اصلی استخراج و در سه دسته کلی طبقه‌بندی شد: رایج‌ترین حوزه‌های مبدأ، استعاره‌های تقویت‌کننده انگ و تبعیض و استعاره‌های فرهنگی. تحلیل فراوانی حوزه‌های مبدأ نشان داد مفهوم‌سازی استعاری عمدتاً از طریق حوزه‌های مبدأ خاصی صورت پذیرفته است (نمودار ۱ و جدول ۱).

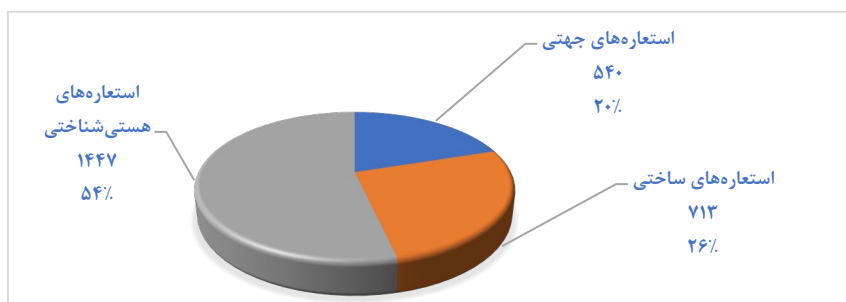

نمودار ۱. توزیع فراوانی حوزه‌های مبدأ استعاره‌های مرتبط با اچ‌آی‌وی/ایدز در زبان فارسی

جدول ۱. فراوانی حوزه‌های مبدأ در جریان مفهوم‌سازی استعاره‌ای اچ‌آی‌وی ایدز

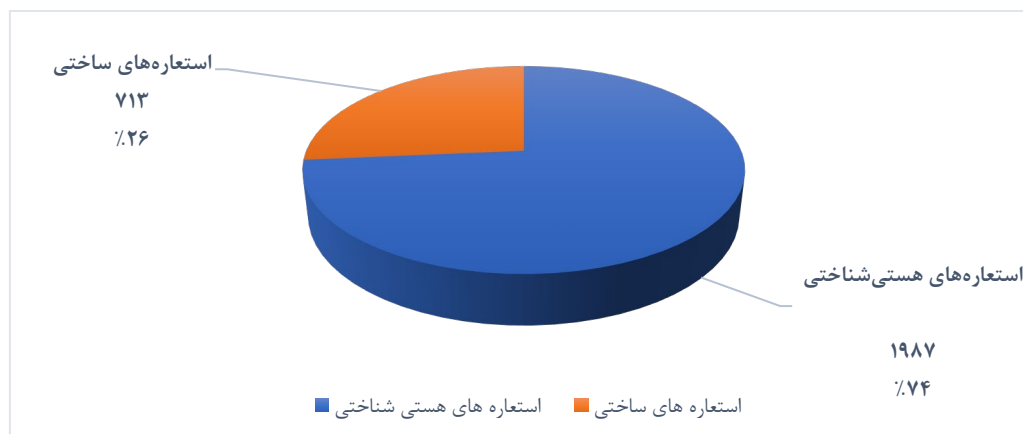
ردیف	حوزه مبدأ	فراوانی	درصد	ردیف	حوزه مبدأ	فراوانی	درصد	ردیف	حوزه مبدأ	فراوانی	درصد
۱	سوغات زندان	۲	۰/۰۷	۱۲	بلای قرن	۷	۰/۲۶	۲۳	طاغون	۳۳	۱/۲۲
۲	قاصد / پیام آور	۳	۰/۱۱	۱۳	آتش	۸	۰/۳۰	۲۴	گیاه هرز	۴۰	۱/۴۸
۳	کابوس مرگ	۴	۰/۱۵	۱۴	کوه یخ	۸	۰/۳۰	۲۵	ماده مذاب / گداخته	۴۲	۱/۵۶
۴	زمین لرزه	۴	۰/۱۵	۱۵	بیماری لاعالج	۹	۰/۳۳	۲۶	سونامی	۶۱	۲/۲۶
۵	مهمان ناخوانده	۴	۰/۱۵	۱۶	حکم مرگ	۱۳	۰/۴۸	۲۶	حیوان سرکش	۶۵	۲/۴۱
۶	انسان غریبه	۴	۰/۱۵	۱۷	شیء / کالای خارجی	۱۷	۰/۶۳	۲۸	قاتل	۱۱۲	۴/۱۵
۷	پدیده شوم	۵	۰/۱۹	۱۸	چیزی برای دیگران	۱۸	۰/۶۷	۲۹	موج	۱۹۷	۷/۳۰
۸	معما	۵	۰/۱۹	۱۹	کیفر و مجازات	۲۰	۰/۷۴	۳۰	مایع جاری	۲۳۶	۸/۷۴
۹	ماده قابل اشتعال	۵	۰/۱۹	۲۰	بی اخلاقی و پاییند نبودن به مسائل دینی	۲۵	۰/۹۳	۳۱	آلودگی	۵۲۰	۱۹/۲۶
۱۰	دیو / غول	۶	۰/۲۲	۲۱	ماده متفجره	۲۷	۱	۳۲	دشمن	۵۴۰	۲۰
۱۱	جهان شمول ترین بیماری	۷	۰/۲۶	۲۲	شکارچی	۳۰	۱۱/۱	۳۳	نیروی شر	۶۲۳	۲۳/۰۷

پاسخ به پرسش نخست پژوهش، مبنی بر شناسایی پربسامدترین استعاره‌ها، نشان داد که استعاره‌های هستی‌شناختی با فراوانی ۱۹۸۷ مورد (۷۴ درصد) بیشترین کاربرد را داشته‌اند (نمودار ۲). این امر نشان‌دهنده تمایل به عنایت‌بخشی به اچ‌آی‌وی/ایدز در گفتمان رسانه‌ای فارسی است. حوزه‌های مبدأ «نیروی شر» (۶۲۳ مورد)، «دشمن» (۵۴۰ مورد) و «آلودگی» (۵۲۰ مورد) پرتکرارترین در این دسته بودند که بیماری را نیرویی تهدیدکننده، خصمانه و آلاینده بازنمایی می‌کنند و با یافته‌های پیشین همسو هستند. دیگر استعاره‌های هستی‌شناختی نیز ابعادی از درک بیماری را منعکس می‌کنند (جزئیات در جدول ۲ آمده است). اچ‌آی‌وی/ایدز استعاره‌های ساختی (۷۱۳ مورد) و جهت (۵۴۰ مورد) در مراتب بعدی اهمیت قرار داشتند.

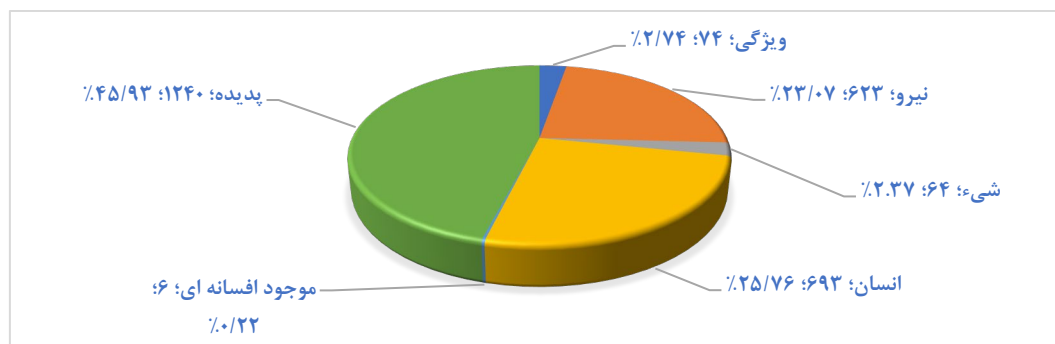
نمودار ۲. درصد فراوانی استعاره‌های هستی‌شناختی، ساختی و جهت‌ی در مفهوم‌سازی

در مروری دقیق‌تر بر داده‌ها، بازطبقه‌بندی حوزه‌های مبدأ مانند «موج، سونامی، ماده مذاب، زمین‌لرزه و مایع جاری» از استعاره‌های جهتی به هستی‌شناختی بر اساس ماهیت فیزیکی و وجود مستقل آن‌ها انجام شد. این پدیده‌ها دارای حرکت، جهت و شدت هستند، اما ماهیت فیزیکی و پیامدهای برگشت‌ناپذیر آنها سبب می‌شود در دسته هستی‌شناختی قرار گیرند. این تغییر طبقه‌بندی، مجموع فراوانی استعاره‌های هستی‌شناختی را از ۱۴۴۷ به ۱۹۸۷ افزایش داد. این استعاره‌ها اچ‌آی‌وی/ایدز را نیرویی قدرتمند و غیرقابل کنترل بازنمایی می‌کنند که در شکل‌گیری نگرش منفی و انگ اجتماعی مؤثرند (جزئیات در جدول ۳ آمده است):

نمودار ۳. درصد فراوانی استعاره‌های هستی‌شناختی و ساختی در مفهوم‌سازی اچ‌آی‌وی/ایدز

در پاسخ به پرسش دوم پژوهش درباره کلان‌استعاره‌های مبین برداشت جامعه فارسی‌زبان، ۳۳ حوزه مبدأ در قالب شش کلان‌استعاره اصلی «پدیده»، «انسان»، «موجود افسانه‌ای»، «ویژگی»، «نیرو» و «شیء» دسته‌بندی شدند (نمودار ۴). کلان‌استعاره‌های «پدیده» (۴۵/۹۳ درصد) و «انسان» (۲۵/۶۷ درصد) بیشترین و «موجود افسانه‌ای» (۰/۲۲ درصد) و «شیء» (۲/۳۷ درصد) کمترین کاربرد را داشتند. این الگو نشان می‌دهد رسانه‌ها بیماری را عمدتاً به عنوان «پدیده» و موجودیتی با ویژگی‌های «انسان» بازنمایی کرده‌اند که زمینه‌ساز انگ‌زنی است. استعاره‌هایی نظیر «نیروی شر» و «دشمن» به عنوان نیروی مخرب و متخاصم تصویر می‌شوند که موجب ترس، انگ و تبعیض می‌شوند (فراوانی کلان‌استعاره‌های یادشده در نمودار ۴ آمده است):

نمودار ۴. فراوانی شش کلان‌استعاره اصلی در جریان مفهوم‌سازی استعاره‌ای اچ‌آی‌وی/ایدز

کاربرد استعاره‌های مفهومی پربسامد، پیامدهای عمیقی بر درک عمومی و تجربه افراد مبتلا دارد. استعاره‌های نامناسب مانند زبان نظامی، به ترس، شرم و انگ دامن می‌زنند، شکاف بین «برندگان» و «بازندگان» ایجاد و مبارزه با بیماری را به مثابه مبارزه با فرد بیمار تعبیر می‌کنند و همین مسأله زمینه‌ساز انزوای اجتماعی و پیش‌داوری است. این زبان می‌تواند منجر به سرزنش فرد مبتلا شود.

استعاره‌هایی که خصایص اخلاقی را به بیماران نسبت می‌دهند، انگ و کلیشه‌های مخرب را تداوم می‌بخشند و منجر به تبعیض می‌شوند.

استعاره‌های نامناسب، به‌ویژه زبان و اصطلاحات نظامی و مرتبط با جنگ، تأثیر مخربی بر روان بیماران دارند و انتظارات غیرواقعی و فشار روانی ایجاد می‌کنند. بازنگری در این استعاره‌ها و پذیرش بیماری به‌عنوان وضعیت پزشکی نیازمند درمان مبتنی بر شواهد، درک واقع‌بینانه‌تری فراهم می‌کند و بیماران را از انتظارات غیرواقعی رها می‌سازد. حذف این استعاره‌ها روابط پزشک و بیمار را بهبود می‌بخشد و گفتگوی صادقانه و مؤثرتر مبتنی بر شواهد علمی و به‌دور از انگ را ممکن می‌سازد که حس اعتماد را تقویت می‌کند و به درک بهتر بیماری و مشارکت فعال بیمار در مراقبت‌ها کمک می‌کند.

وقوف به کاربرد استعاره‌های نامناسب برای به چالش کشیدن افسانه‌ها و باورهای نادرست پیرامون اچ‌آی‌وی/ایدز پراهمیت است. با پرهیز از این استعاره‌ها و باورهای غلط، جامعه‌ای مهربان‌تر و فهمیده‌تر نسبت به بیماری و بیماران شکل می‌گیرد. جداسازی الگوهای فیزیکی از معانی نمادین بیماری و شناخت ماهیت چندوجهی بیماری‌ها و تلاش برای دانش روزآمد، به رفع باورهای غلط و به چالش کشیدن عقاید از پیش تعیین‌شده کمک می‌کند.

استعاره مفهومی «سفر» می‌تواند جایگزین مناسبی برای استعاره‌های نظامی باشد. این استعاره، تعبیری جهانی و صلح‌آمیز است که بر آینده، فرایندها و روش‌ها تمرکز دارد. گرایش به زبانی صلح‌آمیز برای بیماران، آسان‌تر از وضعیت جنگ و مبارزه است. پذیرش، تحمل و همزیستی با بیماری از طریق زبانی واقع‌بینانه، انتظارات بیش‌ازحد برای درمان را تعدیل می‌کند. به چالش کشیدن باورهای غلط فرهنگی، تلاش برای دانش روزآمد، همدلی، حمایت و ترویج گفتگو در ایجاد جامعه‌ای دلسوزتر که در آن افراد براساس بیماری‌هایشان تعریف نمی‌شوند، مؤثرند.

بر اساس آنچه در پژوهش حاضر بررسی شد، برخی از استعاره‌های مفهومی به‌کاررفته در فرایند مفهوم‌سازی استعاری اچ‌آی‌وی/ایدز در مطبوعات فارسی‌زبان، به‌رغم توصیه‌های سانتاگ و سایر پژوهشگرانی که در بخش پیشینه پژوهش به آنها اشاره شد، همچنان واجد بار معنایی منفی و آمیخته با انگ و تبعیض هستند. این استعاره‌ها، به‌ویژه در قالب استعاره‌های نظامی، اخلاقی و تنبیهی، در بازتولید نگرش‌های غالب نسبت به بیماران مبتلا نقش چشمگیری دارند. از این‌رو، تحلیل داده‌های پژوهش حاضر، تصویری روشن از چگونگی تداوم یا تغییر در شیوه‌های استعاری بازنمایی این بیماری در گفتمان رسانه‌ای ایران ارائه می‌دهد. در ادامه، ضمن اشاره به کاربردهای نامناسب، جایگزین‌های مناسب‌تر با رویکردی شناختی و به‌دور از انگ و تبعیض پیشنهاد می‌شود.

کاربرد استعاره‌های مفهومی پربسامد، پیامدهای عمیقی بر درک عمومی و تجربه افراد مبتلا دارد. استعاره‌های نامناسب مانند زبان نظامی، به ترس، شرم و انگ دامن می‌زنند، شکافی بین «برندگان» و «بازندگان» ایجاد می‌کنند و مبارزه با بیماری را به‌مثابه مبارزه با فرد بیمار تعبیر می‌کنند و همین مسأله زمینه‌ساز انزوای اجتماعی و پیش‌داوری است. این زبان می‌تواند منجر به سرزنش فرد مبتلا شود. استعاره‌هایی که خصایص اخلاقی را به بیماران نسبت می‌دهند، انگ و کلیشه‌های مخرب را تداوم می‌بخشند و منجر به تبعیض می‌شوند. استعاره‌های نامناسب، به‌ویژه زبان و اصطلاحات نظامی و مرتبط با جنگ، تأثیر مخربی بر روان بیماران دارند و انتظارات غیرواقعی و فشار روانی ایجاد می‌کنند. بازنگری در این استعاره‌ها و پذیرش بیماری به‌عنوان وضعیت پزشکی، نیازمند درمان مبتنی بر شواهد، درک واقع‌بینانه‌تری فراهم می‌کند و بیماران را از انتظارات غیرواقعی رها می‌سازد. حذف این استعاره‌ها روابط پزشک و

بیمار را بهبود می‌بخشند و گفت‌وگوی صادقانه و مؤثرتر مبتنی بر شواهد علمی و به‌دوراز انگ را ممکن می‌سازد که حس اعتماد را تقویت می‌کند و به درک بهتر بیماری و مشارکت فعال بیمار در مراقبت‌ها کمک می‌کند.

در سال‌های اخیر، در پژوهش‌های مرتبط با درمان اچ‌آی‌وی/ایدز، تلاش‌هایی برای بازنگری در زبان و چارچوب‌های مفهومی این حوزه صورت گرفته است تا از کاربرد استعاره‌های منفی و برچسب‌زننده کاسته شود و گفتمان همدلانه‌تری جایگزین آن گردد. در این دیدگاه، استعاره‌های نظامی چون «نبرد با ویروس» یا «جنگ برای درمان» اگرچه در برانگیختن توجه عمومی و تأمین منابع مالی مؤثر بوده‌اند، اما در سطح شناختی و اجتماعی، نوعی گفتمان تنش‌زا و ستیزه‌جویانه را بازتولید می‌کنند. در مقابل، استعاره «سفر» به‌عنوان جایگزینی صلح‌آمیز و فرایندمحور پیشنهاد شده است؛ استعاره‌ای که بر حرکت تدریجی، امید، تجربه و همزیستی تأکید دارد.

استعاره سفر یکی از فراگیرترین استعاره‌های مفهومی در زبان‌های مختلف، به‌ویژه در انگلیسی است؛ به‌گونه‌ای که انسان‌ها تقریباً هرروز، بی‌آنکه آگاه باشند، از آن بهره می‌گیرند (مانند باید پیش بروم؛ به نقطه‌ای برسم؛ زندگی‌ام ناگهان پیچ خورد؛ زندگی‌ام بی‌هدف است و...). این استعاره نه‌تنها در گفتار روزمره، بلکه در ادبیات، سینما، شعر و مذهب نیز حضوری پررنگ دارد. جهان‌شمولی و ماندگاری این استعاره از آنجا نشأت می‌گیرد که انسان به‌طور طبیعی با مفهوم سفر فیزیکی همذات‌پنداری می‌کند؛ سفری که بدن انسان، وسیله پیمودن آن است. افزون بر این، استعاره سفر، استعاره‌ای صلح‌طلب، آینده‌نگر، متمرکز بر فرایند و ابزار، گشوده به فرصت‌های مثبت نو و عاری از ارجاعات خصمانه است. بر این اساس، تغییر رویکرد از استعاره‌های جنگی به استعاره سفر می‌تواند در بازسازی گفتمان اچ‌آی‌وی/ایدز نقشی کلیدی ایفا کند. این دگرگونی نه‌تنها از شدت انگ و ترس اجتماعی می‌کاهد، بلکه به پذیرش، مدارا و واقع‌گرایی علمی بیشتر در مواجهه با بیماری منجر می‌شود. در نتیجه، زبانی که بر صلح، حرکت تدریجی و امکان زیستن آگاهانه با ویروس تأکید دارد، می‌تواند جایگزینی کارآمد و انسان‌محور برای استعاره‌های خشونت‌آمیز پیشین باشد. برای نمونه، در جمله «در جریان مبارزه با اچ‌آی‌وی از هیچ کوششی دریغ نخواهیم کرد» که در آن اچ‌آی‌وی/ایدز در قالب نام‌نگاشت [اچ‌آی‌وی/ایدز، دشمن است] بازنمایی شده است، می‌توان حوزه مبدأ را از «دشمن» به «سفر» تغییر داد. در این صورت، جمله «در مسیر این بیماری/در گذر از این بیماری، از هیچ کوششی دریغ نخواهیم کرد» بازتاب‌دهنده حوزه مبدأ «سفر» خواهد بود و برداشت متفاوتی از فرایند مواجهه با بیماری ارائه می‌دهد که مطلوب‌تر از جمله پیشین است.

در مسیر تحلیل داده‌ها روشن شد که استعاره‌های مرتبط با اچ‌آی‌وی/ایدز در بسیاری از موارد از حوزه‌های مبدأ خشونت، مرگ، آلودگی و مجازات نگاشت می‌شوند. این حوزه‌ها از طریق نگاشت به حوزه مقصد «بیماری»، تصویری تهدیدآمیز، گناه‌انگارانه و گاه غیرانسانی از افراد مبتلا ایجاد می‌کنند. برای نمونه، در استعاره [اچ‌آی‌وی، دشمن است]، حوزه مبدأ «جنگ» و حوزه مقصد «بیماری» است؛ در نتیجه، بدن فرد مبتلا به‌عنوان «میدان نبرد» و درمان به‌مثابه «پیروزی نظامی» بازنمایی می‌شود. این نوع نگاشت، گفتمان خصمانه و حذف‌گرایانه‌ای را شکل می‌دهد که بر طرد اجتماعی و انگ بیماری می‌افزاید. به همین ترتیب، در استعاره [اچ‌آی‌وی، آلودگی است]، حوزه مبدأ از تجربه‌های حسی مرتبط با «ناپاکی» و «کثافت» اخذ می‌شود و در حوزه مقصد به بیماری و فرد مبتلا تعمیم می‌یابد. این نگاشت سبب می‌شود افراد جامعه، مبتلایان را به‌صورت «منبع تهدید» یا «عناصر آلوده» درک کنند. برای تعدیل این برداشت، می‌توان حوزه مبدأ را از «آلودگی» به «تعادل زیستی» تغییر داد؛ یعنی بیماری نه به‌مثابه «کثیفی»، بلکه همچون اختلالی در نظم طبیعی بدن فهم شود که قابل بازگشت و مدیریت‌پذیر است. برای مثال در جمله‌ای مانند «افراد آلوده به

ایدز همچنان شانس زندگی دارند»، می‌توان به‌جای حوزه مبدأ آلودگی از حوزه مبدأ جایگزین «تبادل زیستی» بهره جست و جمله‌ای مانند «افراد با بار ویروسی بالا، همچنان شانس زندگی دارند» را جایگزین آن کرد. همچنین، استعاره [اچ‌آی‌وی/ایدز، کیفر است] که ریشه در حوزه مبدأ «اخلاق و مجازات الهی» دارد، موجب بازتولید نگاه اخلاقی و تقصیرمحور به بیماران می‌شود. در این گونه نگاشت‌ها، فرد مبتلا نه بیمار بلکه «گناهکار» تلقی می‌گردد. در چارچوب استعاره مفهومی می‌توان این مبدأ را با حوزه جدیدی چون «درس یا تجربه» جایگزین کرد تا مفهوم بیماری به‌عنوان فرصتی برای شناخت، بازنگری و بازسازی زندگی بازنمایی شود. برای مثال، در جمله «علی که می‌خواست متولد شود سه ساعت شکم افسانه را باز گذاشته بودند به گناه ایدز»، می‌توان از حوزه مبدأ «تجربه» بهره گرفت و از جمله‌ای جایگزین «علی که می‌خواست متولد شود سه ساعت شکم افسانه را باز گذاشته بودند به دلیل ایدز» استفاده کرد که بر مبنای نام‌نگاشت [اچ‌آی‌وی/ایدز، درس/تجربه است] شکل گرفته است.

از سوی دیگر، استعاره‌های مفهومی‌ای مانند [اچ‌آی‌وی، ماده مذاب است] یا [اچ‌آی‌وی، سونامی است] نیز که از حوزه‌های مبدأ «نیروهای طبیعی و ویرانگر» نشأت می‌گیرند، احساس اضطراب جمعی و ناتوانی را تقویت می‌کنند. این استعاره‌ها با تبدیل بیماری به نیروی غیرقابل مهار، ذهنیت شکست و ترس را تثبیت می‌کنند. در مقابل، اگر این نگاشت‌ها به حوزه‌هایی مانند «پدیده طبیعی قابل کنترل» (مانند «باران» یا «فصل» که می‌آیند و می‌روند) منتقل شوند، بیماری در گفتمان عمومی به تجربه‌ای چرخه‌ای، موقت و قابل مهار بدل می‌شود. بر این اساس، بازنگری در نگاشت‌های استعاره‌ای و جایگزینی حوزه‌های مبدأ خشونت‌بار و ضد اخلاقی با حوزه‌هایی برآمده از طبیعت، رشد یا تجربه انسانی می‌تواند راهی مؤثر برای کاهش انگ، ارتقای همدلی و ایجاد نگرشی انسانی‌تر نسبت به اچ‌آی‌وی/ایدز باشد. چنین بازتولیدی از استعاره‌ها، علاوه بر جنبه زبانی، بازتابی از دگرگونی فرهنگی در درک بیماری و بیماران است.

در مجموع، نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که اصلاح و بازنگری در استعاره‌های مفهومی نه‌تنها می‌تواند به کاهش انگ اجتماعی و برچسب‌زنی نسبت به مبتلایان بینجامد، بلکه در ارتقای سواد سلامت، تقویت همدلی و شکل‌گیری گفتمان انسانی‌تر درباره اچ‌آی‌وی/ایدز نیز نقشی اساسی ایفا می‌کند. چنین رویکردی، به‌جای تمرکز بر ستیز و سرزنش، بر درک، پذیرش و مسئولیت جمعی در برابر بیماری تأکید دارد.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

منابع

ایزدی‌فر، راحله، و وهابیان، مهرانگیز. (۱۳۹۸). کاربرد استعاره در بیان بیماری سرطان. پژوهش‌های زبان‌شناسی تطبیقی، ۱۸(۱)، ۲۰۷-۲۲۴.

<https://doi.org/10.22084/rjhl.2019.19500.1949>

حاتم‌زاده، سمیه، و کاظمیان، رضا. (۱۴۰۰). بررسی شناختی استعاره‌های مفهومی کرونا در مطبوعات فارسی‌زبان ایران. علم زبان،

۸(ویژه‌نامه کرونا)، ۵۷-۸۶. <https://doi.org/10.22054/ls.2020.53499.1353>

کریمی، وحیده. (۱۳۹۱). استعاره‌های درد در گویش کردی ایلام از منظر معنی‌شناسی شناختی [پایان‌نامه کارشناسی ارشد]. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، پژوهشکده زبان‌شناسی.

مذهب، محمدامین، و شهیدی‌تبار، مصطفی. (۱۳۹۹). بررسی کاربرد استعاره‌های مفهومی در اخبار برخط مرتبط با بیماری کرونا در ایران. پژوهش‌نامه فرهنگ و رسانه (نامه فرهنگ و ارتباطات)، ۲۴، ۴۵-۶۰. <https://doi.org/10.30497/lcc.2020.75544>

References

- Biberauer, T. (1996). Frightening or enlightening? An appraisal of the functions of the military metaphor in the AIDS context. *Stellenbosch Papers in Linguistics Plus*, 29, 130–143. <https://doi.org/10.5842/29-0-102>
- Chiang, W. Y., & Duann, R. F. (2007). Conceptual metaphors for SARS: 'War' between whom? *Discourse & Society*, 18(5), 579–602. <https://doi.org/10.1177/0957926507079631>
- Demjén, Z., & Semino, E. (2016). Using metaphor in healthcare: Physical health. In E. Semino & Z. Demjén (Eds.), *The Routledge handbook of metaphor and language* (pp. 385–399). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315672953>
- Demmen, J., Semino, E., Demjén, Z., Koller, V., Hardie, A., Rayson, P., & Payne, S. (2015). A computer-assisted study of the use of violence metaphors for cancer and end of life by patients, family carers and health professionals. *International Journal of Corpus Linguistics*, 20(2), 205–231. <https://doi.org/10.1075/ijcl.20.2.03dem>
- D'Ostroph, B. (2019). *Linguistic perspectives on HIV/AIDS metaphors and discourses in America* [Senior seminar paper]. Washington and Lee University Digital Archive. <https://digitalarchive.wlu.edu>
- Gibbs, R. W., & Franks, H. (2002). Embodied metaphor in women's narratives about their experiences with cancer. *Health Communication*, 14(2), 139–165. https://doi.org/10.1207/S15327027HC1402_1
- Hatamzadeh, S., & Kazemian, R. (2021). The study of conceptual metaphors related to COVID-19 in Persian newspapers: A corpus-based study. *Language Science*, 8(Special Issue on COVID-19), 57–86. <https://doi.org/10.22054/lc.2020.53499.1353> [In Persian]
- Izadifar, R., & Vahabian, M. (2019). The use of metaphor in expressing cancer disease. *Comparative Linguistic Research*, 18(1), 207–224. <https://doi.org/10.22084/rjhl.2019.19500.1949> [In Persian]
- Joint United Nations Programme on HIV/AIDS. (2004). *Media and HIV/AIDS: Making a difference*. UNAIDS. https://www.unaids.org/en/resources/documents/2004/20041022_jc1000-media_en.pdf
- Karimi, V. (2012). *Metaphors of pain in the Ilam Kurdish dialect from a cognitive semantics perspective* [Master's thesis, Research Institute for Humanities and Cultural Studies, Research Center for Linguistics]. [In Persian]
- Koteyko, N., Brown, B., & Crawford, P. (2008). The dead parrot and the dying swan: The role of metaphor scenarios in UK press coverage of avian flu in the UK in 2005–2006. *Metaphor and Symbol*, 23(4), 242–261. <https://doi.org/10.1080/10926480802426787>

- Kothari, A. (2016). Signifying AIDS: How media use metaphors to define a disease. *African Journalism Studies*, 37(2), 19-39. <https://doi.org/10.1080/23743670.2016.1173572>
- Kövecses, Z. (2005). *Metaphor in culture: Universality and variation*. Cambridge University Press. https://assets.cambridge.org/97805218/44475/frontmatter/9780521844475_frontmatter.pdf
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago, IL: The University of Chicago Press.
- Locock, L., Mazanderani, F., & Powell, J. (2012). Metaphoric language and the articulation of emotions by people affected by motor neuron disease. *Chronic Illness*, 8(3), 201-213. <https://doi.org/10.1177/1742395312443390>
- Mazhab, M. A., & Shahiditabar, M. (2020). Exploring the use of conceptual metaphors in online news about coronavirus in Iran. *Farhang va Resaneh (Nameh-ye Farhang va Ertebatat)*, 4(2), 45-60. <https://doi.org/10.30497/lcc.2020.75544> [In Persian]
- Naik, A. D., Teal, C. R., Rodriguez, E., & Haidet, P. (2011). Knowing the ABCs: A comparative effectiveness study of two methods of diabetes education. *Patient Education and Counseling*, 85(3), 383-389. <https://doi.org/10.1016/j.pec.2011.01.010>
- Reisfield, G. M., & Wilson, G. R. (2004). Use of metaphor in the discourse on cancer. *Journal of Clinical Oncology*, 22(19), 4024-4027. <https://doi.org/10.1200/JCO.2004.03.136>
- Skelton, J. R., Wearn, A. M., & Hobbs, F. R. (2002). A concordance-based study of metaphoric expressions used by general practitioners and patients in consultation. *British Journal of General Practice*, 52(475), 114-118. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/instance/1314231/pdf/11887876.pdf>
- Sontag, S. (1989). *Illness as metaphor and AIDS and its metaphors*. Farrar, Straus and Giroux.
- Taylor, R., & McLaughlin, K. (2011). Terror and intimacy: Unlocking secrets at the end of life. *Journal of Holistic Healthcare*, 8(1), 12-17. <https://openurl.ebsco.com/EPDB%3Agcd%3A2%3A24477378/detailv2?sid=c&jrnl=17439493>
- Tong, J. (2006). Framing AIDS: A comparative analysis of AIDS coverage in US and Chinese newspaper, 2001-2004. *Perspectives: Working Papers in English and Communication*, 17(1), 1-21. <https://www.semanticscholar.org/paper/Framing-AIDS%3A-A-Comparative-Analysis-of-AIDS-in-and-Tong/76842a0eb82b0f24a>
- Wallis, P., & Nerlich, B. (2005). Disease metaphors in new epidemics: The UK media framing of the 2003 SARS epidemic. *Social Science & Medicine*, 60(11), 2629-2639. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2004.11.031>